

Mniejszość polska na Węgrzech. Stan i potrzeby badań

1. Uwagi ogólne

Zasadniczym celem artykułu jest przedstawienie stanu badań językoznawczych oraz sporządzenie możliwie pełnej listy opracowań lingwistycznych dotyczących Polonii węgierskiej. Ze względu na fakt, że mniejszość polska na Węgrzech jest mało znana w Polsce, autor uważa za zasadne również krótkie przedstawienie jej historii.

Według danych z powszechnego spisu ludności z 2001, a następnie z 2011 roku, na Węgrzech żyje obecnie około 7000 osób deklarujących swą narodowość jako polską. Wskazana liczba nie pokrywa się jednak w pełni ze znajomością języka, jedynie bowiem dla 3049 osób polszczyzna jest językiem ojczystym, natomiast 3815 osób używa języka polskiego jako pierwszego w kręgu rodzinnym bądź gronie przyjaciół¹.

Obecnie na Węgrzech nie istnieje zwarte skupisko polskie, Polacy żyją w rozproszeniu w różnych częściach kraju. Według danych Krajowego Samorządu Mniejszości Polskiej na Węgrzech najwięcej Polaków zamieszkuje stołeczny Budapeszt i jego okolice, natomiast inne mniejsze skupiska, liczące od 30 do 130 osób, znajdują się w wielu miastach węgierskich, jak Miskolc, Szeged, Pécs, Debreczyn, Szolnok, Szekésfehérvár, Győr, Eger, Békescsaba, Edelény, Kecskemét, Kazincbarcika, Dunaújváros, Hajdúszoboszló, Tatabánya, Tata, Esztergom oraz w kilku osadach położonych w województwie Borsod–Abaúj–Zemplén, tj.: Emöd, Sajószentpéter, Ládbesenyő, Múcsony oraz Szögliget.

W 1990 roku diaspora polska uzyskała status mniejszości, stając się w ten sposób jedną z 13 oficjalnych mniejszości narodowych na Węgrzech. Fakt ten – o czym mowa niżej – sprzyja swobodnemu rozwojowi języka i kultury polskiej.

2. Zarys dziejów Polonii na Węgrzech

Na współczesny kształt Polonii węgierskiej miały zasadniczo wpływ trzy warstwy emigracyjne: emigracja zarobkowa z lat 1867–1939, wychodźstwo

¹ I. Bori, Á. Masát, *A mai magyar társadalom*, Budapest 2008; G. Vukovics, *2011 évi népszámlálás*, Budapest 2013, s. 20–22.

z czasów II wojny światowej oraz trwająca do dziś tzw. emigracja rodzinna, tj. małżeństwa mieszane, gdzie jedna ze stron pochodzi z Polski.

Powyższy podział nie uwzględnia najstarszej formy wychodźstwa ludności polskiej na Węgry, tj. emigracji wiejskiej, związanej z kolonizacją ziem położonych po południowej stronie Karpat.

Emigracja wiejska

Z historycznego punktu widzenia można wyodrębnić dwa etapy osadnictwa chłopów polskich na Węgrzech: starszy, mający miejsce między XII a XVII stuleciem oraz młodszy, przypadający na XVIII wiek². W wiekach XII–XVII polska ludność wiejska kolonizowała niezaludnione tereny wzdłuż historycznej granicy polsko-węgierskiej, zakładając liczne osady w komitatach spiskim, orawskim, trenczyńskim oraz liptowskim³. Na początku XVIII stulecia żywioł polski zaczął przenikać do etnicznie węgierskiego środowiska, co miało związek z kolonizacją Dolnych Ziem – obszarów odzyskanych przez Węgry po wojnach z Turcją. W wyniku tych procesów na rdzennie węgierskim terytorium powstawały osady o polskim charakterze językowym i etnicznym. Niemal wszystkie z nich szybko się zasymilowały w środowisku węgierskim, a o ich polskim rodowodzie świadczą między innymi toponimy z członem ‘lengyel’ – ‘polski’, na przykład: Lengyelfalva, Lengyeltóti, Lengyelfalu, antroponimy bądź polskie elementy gwarowe⁴.

Jedynym żywym śladem osadnictwa polskiego na obszarze etnicznie węgierskim była wieś Derenk, położona w północno-zachodniej części Węgier (obecnie województwo Borsod–Abaúj–Zemplén) założona w 1717 roku przez księcia Eszterházyego. W latach 1717–1942 miejscowość tę zamieszkiwała ludność polska sprowadzona z północnego Spisza, według współczesnych ustaleń z trzech miejscowości – Białki Tatrzańskiej, Bukowiny Tatrzańskiej oraz Czarnej Góry⁵. Ludność podhalańska została osiedlona w zdziesiątkowanej epidemią dżumy w latach 1710–1711, opustoszałej wsi węgierskiej. Derenk był wsią izolowaną, położoną w okolicy leśnej, z dala od ośrodków kultury węgierskiej, jednolitą wyznaniowo i etnicznie, co sprzyjało utrzy-

² M. Gotkiewicz, *Migracje ludności polskiej po południowej stronie Karpat*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1962, nr 1, s. 127–189.

³ Por. na przykład: M. Małecki, *Język polski na południe od Karpat*, Kraków 1938; M. Gotkiewicz, dz. cyt.

⁴ T. Tripplin, *Osada polska na brzegach jeziora Balaton w Węgrzech, Wieniec. Pismo zbiorowe ofiarowane Stanisławowi Jachowiczowi*, Warszawa 1857, s. 60–94; I. Sipos, *A büki huták és hámarok települése és nyelvjárástörténete*, Budapest 1955; M. Gotkiewicz, dz. cyt.

⁵ T. Rémiás, *Derenk. Polska wieś góralska (monografia historyczna)*, tłum. K. Sutarski, E. Słaba-Rónay, Miskolc 2009; J. Plucińska-Piksa, *Wędrujący apostołowie*, Szczawnica 2011.

mywaniu się polszczyzny wśród mieszkańców. W związku z utworzeniem w okolicy Derenku parku łowieckiego w latach trzydziestych XX wieku podjęto uchwałę o przesiedleniu wsi. Ostatecznie akcję przesiedleńczą zrealizowano w 1943 roku. Derenk wówczas zamieszkiwało około 450 osób. Większość jej mieszkańców – 50 rodzin (ok. 250 osób) przemieszczono do wsi Istvánmajor, znajdującej się około 20 km od Miskolca, a także do miejscowości Andrástanya (20 rodzin), Sajószentpéter (20 rodzin) oraz Bődökútpuszta (10 rodzin), natomiast pojedyncze rodziny osiedlono we wsiach Emöd, Ládbesenyő, Martonyi, Szendrő, Szögliget, Vatta, a także w Körtvélyes, znajdującej się obecnie na Słowacji. Należy podkreślić, że Istvánmajor i Andrástanya były miejscowościami niezamieszkałymi, w konsekwencji powstały więc dwie mniejsze polskie wsie, jednak mniej odizolowane niż Derenk od środowisk węgierskich⁶. Najdłużej polski charakter językowy zachowała wieś Istvánmajor. Jeszcze w latach sześćdziesiątych XX wieku gwara spiska, silnie nasycona wpływami węgierskimi i słowackimi, była narzędziem codziennej komunikacji większości mieszkańców, głównie jednak ludzi w wieku starszym i średnim⁷. W latach dziewięćdziesiątych tą odmianą polszczyzny posługiwały się osoby w wieku starszym, natomiast młodsze generacje posiadały jedynie bierną jej znajomość⁸. Obecnie – jak wynika z wywiadu przeprowadzonego przez autora niniejszego artykułu z przedstawicielami derenczan w Białce Tatrzańskiej jesienią 2011 roku – jedynie około 20 osób, przedstawicieli najstarszego pokolenia, jest w stanie posługiwać się gwarą. Funkcję języka codziennej komunikacji dawnych mieszkańców Derenku i ich potomków przejął nieodwracalnie język węgierski. Ludzie ci posiadają jednak silną świadomość swych polskich korzeni, o czym świadczą między innymi ich aktywność w lokalnym Samorządzie Mniejszości Polskiej, rokrocznie organizowane wizyty w Białce Tatrzańskiej oraz rodzinnym Derenku.

Emigracja zarobkowa (1867–1939)

Po roku 1867, tj. po ugodzie z Habsburgami, Węgry przeżywały okres wzmożonego rozwoju gospodarczego. Jako przykład może posłużyć fakt, że Buda i Peszt (połączone w 1872 roku) w ciągu kilku dziesięcioleci stały się ze stutysięcznego miasta ponad milionową metropolią. Rozwój przemysłu i budownictwa wiązał się z bardzo dużym zapotrzebowaniem na siłę robo-

⁶ T. Rémiás, dz. cyt.

⁷ M. Hemmert, *Gwara polska wsi Emöd-Istvánmajor na Węgrzech*, Szeged 1970 (maszynopis rozprawy doktorskiej).

⁸ W.T. Stefańczyk, *Język Polonii węgierskiej. Ujęcie typologiczne*, Kraków 1995.

czą. W tym okresie do Budapesztu oraz ośrodków górniczo-hutniczych (między innymi do zagłębia Tatabánya) ściągali ludzie szukający pracy, w tym znaczna część Polaków. W omawianym okresie w X dzielnicy Budapesztu Kőbánya, w pobliżu cegielni, kamieniołomów i zakładów przemysłowych, powstała zwarta enklawa polska, zwana Kolonią Polską. Kres jej istnienia nastąpił dopiero w latach pięćdziesiątych XX wieku. W roku 1930 z inicjatywy ks. Wincentego Danki wzniesiono tam kościół pw. Matki Boskiej Wspomożycielki Wiernych. Wokół kościoła skupiało się wówczas (podobnie jest obecnie) życie religijne, kulturalne i organizacyjne Polonii. U schyłku lat trzydziestych XX wieku powstał przy kościele Dom Polski, w którym siostry elżbietanki prowadziły schronisko dla starców oraz ochronkę dla dzieci. Oba obiekty zostały wzniesione przez polskich robotników przy wsparciu finansowym Polonii amerykańskiej⁹.

Istotną rolę w utrzymywaniu odrębności narodowej odegrały w omawianym okresie organizacje i stowarzyszenia polonijne. W programach większości z nich wiele miejsca poświęcano kwestiom czasopiśmiennictwa, edukacji oraz kultywowaniu tradycji polskich. W latach 1867–1939 ukazały się tylko trzy polskie czasopisma: „Nouveles de Pologne” (1871), „Tygodnik Polski na Węgierskiej Ziemi” (1872) oraz „Czerwona Gazeta” (1919), dały one jednak początek polskiej tradycji publicystycznej na Węgrzech.

Ważną rolę w utrzymywaniu polskości odgrywała w omawianym okresie oświata polonijna. Dzieci i młodzież polonijna uczęszczały do szkół węgierskich, jednak 2–3 razy w tygodniu w budynkach szkół węgierskich odbywały się lekcje języka polskiego, historii i geografii Polski. Od schyłku lat trzydziestych XX wieku nauczaniem języka polskiego zajmowały się również siostry elżbietanki¹⁰.

Warto podkreślić, że część przedstawicieli omawianej warstwy polonijnej, a w zasadzie ich potomkowie, nadal kontynuuje tradycje polskie, czego najbardziej wyrazistym dowodem jest utrzymywanie znajomości języka polskiego.

Emigracja wojenna 1939–1945

W latach 1939–1945 na obszar Węgier przybyło 125–150 tysięcy polskich uchodźców wojennych zarówno żołnierzy, jak i osób cywilnych, w tym młodzież i dzieci. Od początku uchodźcy polscy zetknęli się ze zrozumieniem

⁹ M. Józefowicz, M. Wieliczko, *Ksiądz Wincenty Danek tiszteendő*, Budapest 2005.

¹⁰ J. Reychman, *Dzieje Polonii węgierskiej*, „Problemy Polonii Zagranicznej” 1966–1967, t. V, s. 47–62; P. Kraszewski, *Polacy na Węgrzech* [w:] *Polonia w Europie*, red. E. Szydłowska-Cegłowa, Poznań 1992, s. 551–558.

i przychylnością Węgrów oraz środowiska polonijnego, czego dowodem było organizowanie obozów wojskowych i cywilnych w Budapeszcie oraz na prowincji¹¹. W omawianym okresie powstawało ponadto wiele organizacji wspierających uchodźców. Należy tu wymienić zwłaszcza Komitet Obywatelski ds. Opieki nad Uchodźcami, YMCA, Katolickie Duszpasterstwo oraz Instytut Polski, z którego inicjatywy wydawano serię książek pod nazwą Biblioteka Polska¹².

W latach 1939–1944 w miejscowości Balatonboglár (początkowo w Zomárdi) działało polskie gimnazjum, natomiast w miastach Eger i Kiskunlacháza funkcjonowały jego filie. W wielu obozach, między innymi w Balatonboglár, Keszthely, istniały polskie szkoły powszechne¹³. W latach wojny uczelnie węgierskie umożliwiały młodzieży polskiej zdobywanie wyższego wykształcenia. Dzięki staraniom Instytutu Polskiego w roku 1949 powstały Katolicki Uniwersytet Powszechny oraz Wyższe Studium Społeczne dla Uchodźców¹⁴.

Istotną rolę w omawianym okresie odgrywała prasa polska. Najważniejszą gazetą były „Wieści Polskie”, ukazujące się już od 2 listopada 1939 roku. Oprócz wiadomości politycznych zamieszczano w nich także utwory literackie, różnorodne artykuły i szkice polemiczne. Warto podkreślić, że „Wieści Polskie” były pismem o szerokim zasięgu, docierały bowiem do wielu krajów Europy i Ameryki. Po zajęciu terytorium Węgier przez Niemcy działalność „Wieści” została przerwana, a ich rolę przez krótki czas zaczęło pełnić „Słowo” (VII–IX 1944). Po wkroczeniu armii radzieckiej na Węgry ukazywał się przez pewien czas w Budapeszcie „Biuletyn Informacyjny”.

Oprócz wskazanych wyżej pism o charakterze ogólnym ukazywały się również pisma obozowe, na przykład: „Tygodnik Polski”, „Materiały Obozowe”, „Goniec Obozowy”, w tym także pisma poświęcone dzieciom, na przykład: „Jestem Wasza”, „Harcierz”, „Młodzież”¹⁵.

Warto podkreślić, że w czasie II wojny światowej na Węgrzech znalazło schronienie wielu polskich pisarzy, między innymi: Stanisław Vincenz, Lew Kaltenbergh, Kazimiera Hłakowiczówna, Andrzej Stawar, Zbigniew Grotowski, Antoni Brosz. Ich utwory były często wydawane we wspomnianej serii Biblioteka Polska oraz zamieszczane w prasie polskiej¹⁶.

¹¹ M. Wieliczko, *Polacy na Węgrzech*, Lublin 1977.

¹² I. Lagzi, *Polscy uchodźcy na Węgrzech w latach drugiej wojny światowej*, Warszawa 1980.

¹³ F. Budziński, *Lengyel gimnázium és liceum*, Budapest 1989.

¹⁴ H. Csorba, T. Csorba, *Ziemia węgierska azylem Polaków 1939–1945*, Warszawa 1973.

¹⁵ M. Wieliczko, dz. cyt.; I. Lagzi, dz. cyt.

¹⁶ J. Reychman, dz. cyt.

Po wojnie wielu Polaków w ramach akcji repatriacyjnych wróciło do kraju, inni wyjechali na Zachód, natomiast część nadal pozostała na Węgrzech. Ludzie ci szybko zintegrowali się z emigracją przedwojenną, o czym świadczy ich działalność na rzecz Polonii węgierskiej po 1945 roku.

Emigracja rodzinna

Od czasu wojny Polonia węgierska jest ustawicznie zasilana nowymi ‘emigrantami’ z Polski. Są to osoby, które wstępując w związki małżeńskie mieszane polsko-węgierskie, osiedlają się na stałe na Węgrzech. Według danych Wydziału Konsularnego przy Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Budapeszcie grupę tę tworzy około 60% kobiet i około 40% mężczyzn. Przez pierwsze lata po II wojnie światowej organizacją życia polonijnego na Węgrzech zajmowali się emigranci sprzed 1939 roku oraz uchodźcy wojenni, z czasem rolę tę przejęli przedstawiciele ‘emigracji rodzinnej’.

W roku 1946 miało miejsce spotkanie przedstawicieli organizacji polonijnych sprzed wojny, w wyniku czego powołano Stowarzyszenie Polaków na Węgrzech. Owocem jego działalności było między innymi wznowienie nauczania języka polskiego w środowiskach polonijnych oraz wydawanie dwujęzycznego „Kuriera Polsko-Węgierskiego”. W roku 1950 w związku z sytuacją polityczną działalność ta została przerwana. W roku 1958 na skutek starań przedstawicieli Polonii reaktywowano wspomniany wyżej związek, który funkcjonuje do dziś pod nazwą Polskie Stowarzyszenie Kulturalne im. Józefa Bema na Węgrzech¹⁷. W roku 1992 powstała druga organizacja polonijna, tj. Stowarzyszenie Katolików Polskich na Węgrzech pw. św. Wojciecha, działająca przy kościele polskim w Budapeszcie. Obie organizacje redagują własne pisma polonijne. Polskie Stowarzyszenie Kulturalne im. J. Bema wydaje dwujęzyczny „Głos Polonii” (w latach 1968–1986 publikowano „Biuletyn”), natomiast Stowarzyszenie Katolików redaguje pismo „Quo vadis”.

W roku 1990 w związku z uzyskaniem statusu mniejszości powstały Ogólnokrajowy Samorząd Mniejszości Polskiej na Węgrzech oraz jego oddziały lokalne w poszczególnych dzielnicach Budapesztu oraz na prowincji. Efektem jego działalności jest między innymi uruchomienie sieci szkół polonijnych, powstanie Muzeum i Archiwum Polonii Węgierskiej czy emisja polskojęzycznego programu radiowego.

¹⁷ U. Kaczmarek, *Aktywność kulturalno-oświatowa Polonii w Bułgarii, Czechosłowacji, Niemieckiej Republice Demokratycznej, Rumunii i na Węgrzech w latach 1945–1989*, Poznań 1991.

Od 1973 roku przy Ambasadzie Polskiej w Budapeszcie istnieje Szkoła Podstawowa oraz Gimnazjum im. S. Petőfięgo. Program tych szkół obejmuje zajęcia z literatury i języka polskiego, a także lekcje geografii i historii Polski. Uzupełnieniem edukacji są zajęcia w szkołach węgierskich. Dwie uczelnie węgierskie – w Budapeszcie i Piliscsabie (do niedawna także w Debreczynie) oferują młodzieży polonijnej, a także Węgom studia z zakresu filologii polskiej. Warto podkreślić, że kilkoro absolwentów wskazanych szkół polonijnych, a następnie uczelni polskich utworzyło w Budapeszcie teatr funkcjonujący pod nazwą Dom Otwarty. Młodzi aktorzy polonijni wystawiają współczesne sztuki polskie i odnoszą sukcesy zarówno na scenach Budapesztu, jak i za granicą.

Godny uwagi jest również fakt, że po zmianach ustrojowych istotnym ośrodkiem życia polonijnego jest na nowo kościół polski. Przy kościele działa wspomniane Stowarzyszenie Katolików Polskich, duszpasterstwo akademickie, chór oraz biblioteka polska.

3. Stan badań

Emigracja wiejska, w tym dzieje wsi Derenk i jej późniejsze losy, były przedmiotem wielopłaszczyznowych badań historycznych, etnograficznych i językoznawczych. Wśród opracowań historycznych szczególne miejsce zajmują monografie Tibora Rémiása, zawierające między innymi wnikliwą analizę ksiąg metrykalnych mieszkańców Derenku z lat 1724–1942¹⁸. Uzupełnieniem tych prac jest monografia historyczna przedstawiająca dzieje wsi Derenk od średniowiecza do 1711 roku, tj. jej węgierski okres, oraz lata 1717–1842, kiedy to osadę zamieszkiwała ludność polska¹⁹. Istotny przyczynek do badań nad omawianym zagadnieniem stanowią także prace polskich badaczy. Należy tu wymienić zwłaszcza opracowania Mieczysława Małeckiego i Marka Gotkiewicza, przedstawiające migracje ludności polskiej na obszar Górnych Węgier²⁰.

Równie bogate są także badania etnograficzne prowadzone zarówno przez uczonych polskich, jak i węgierskich. Obejmują one etniczne i kulturowe związki między Węgrami, Polakami i Słowakami, strukturę osadnictwa pol-

¹⁸ T. Rémiás, *In memoriam Derenk I. A derenki lengyelség nyomában. A temetőkutatás eredményei az egyházi halotti anyakönyvek alapján*, Miskolc–Budapest 2004; Tenże, *In memoriam Derenk II. A derenki lengyelség kapcsolattrendszere a házasultak egyházi könyvei tükrében*, Miskolc–Budapest 2005; Tenże, *In memoriam Derenk III. A derenki lengyelség nyomában az egyházi születési ill. keresztelési anyakönyvek alapján*, Miskolc–Budapest 2007.

¹⁹ T. Rémiás, *Derenk. Polska wieś góralska*, dz. cyt.

²⁰ M. Małecki, dz. cyt.; M. Gotkiewicz, dz. cyt.

skiego, stan gospodarki, kulturę materialną, społeczną i duchową. Należy tu wymienić zwłaszcza dwutomowe opracowanie *Potomkowie osadników z Polski we wsiach Derenk i Istvánmajor na Węgrzech*²¹ oraz monografię *Egy magyarországi lengyel falu táplálkozásáa*, poświęconą zagadnieniom pożywienia i sposobowi odżywiania się mieszkańców wsi Istvánmajor²². Uzupełnieniem tych prac są artykuły i broszury popularyzatorskie publikowane zarówno na Węgrzech, jak i w Polsce²³.

Badania historyczne i etnograficzne, czego dowodzą wskazane wyżej monografie, są wieloaspektowe i obejmują w zasadzie całokształt zjawisk związanych z polskim osadnictwem wiejskim na Węgrzech. Znacznie słabiej zaawansowane są badania językoznawcze. Wśród opracowań lingwistycznych należy zwłaszcza wymienić pionierską pracę Marii Hemmert *Gwara polska wsi Emöd–Istvánmajor na Węgrzech*²⁴. Praca ta napisana jako dysertacja doktorska nigdy nie została opublikowana, jej maszynopis znajduje się w archiwum Uniwersytetu w Szegedzie. Do tematyki gwary polskiej na Węgrzech powróciła Hemmert ponadto w kilku późniejszych tekstach²⁵. Pojedyncze artykuły dotyczące omawianego zagadnienia napisali ponadto Péter Király oraz Karol Dejna²⁶.

Dotychczas zostały opracowane warstwa fonetyczna, interferencje węgierskie i słowackie obecne w gwarze, cechy morfologiczne i składniowe oraz został ustalony jej spiski rodowód. Najmniej miejsca w badaniach poświęcono warstwie leksykalnej gwary. Istnieje więc potrzeba opracowania słownika gwarowego, upamiętniającego polskie osadnictwo wiejskie na Węgrzech. Warto jeszcze raz podkreślić, że obecnie żyje około 20 osób posługujących się tą odmianą polszczyzny.

²¹ R. Kantor, E. Kraszińska, *Potomkowie osadników z Polski we wsiach Derenk i Istvánmajor na Węgrzech*, cz. 1: *Zarys gospodarki*, cz. 2: *Kultura społeczna i duchowa*, Kraków 1981.

²² E. Bódi, *Egy magyarországi lengyel falu táplálkozásáa*, Debrecen 1984.

²³ Por. na przykład: S.E. Molnár, *Istvánmajor – lengyel örökség*, „Magyar Hírlap” 1992, s. 6; J. Łątka, *Lendziele przybyli*, „Student” 1976, s. 14; J. Plucińska-Piksa, dz. cyt.

²⁴ M. Hemmert, dz. cyt.

²⁵ M. Hemmert, *O polskiej gwarze wsi Istvánmajor na Węgrzech*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 1971, t. 8, s. 88–111; M. Hemmert, *O wpływach leksykalnych języka węgierskiego na dialekt polski wsi Istvánmajor na Węgrzech*, „Język Polski” 1972, nr 52, s. 369–373; M. Hemmert, *Lengyel falu Magyarországon*, „Élet és Tudomány” 1972, nr 32; M. Hemmert-Udalska, *Teksty gwary polskiej mieszkańców Istvánmajor na Węgrzech*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 1990, t. 35, s. 111–116.

²⁶ P. Király, *Remarques sur le parler d'une colonie polonaise de Hongrie*, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae” 1966, nr 12, s. 215–225; P. Király, *Historia zaludnienia wsi polskiej na Węgrzech* [w:] *Studia językoznawcze poświęcone Profesorowi Doktorowi Stanisławowi Rospondowi*, red. zespół, Wrocław 1966, s. 249–251; K. Dejna, *Interferencje słowackie w polskiej gwarze na Węgrzech* [w:] *Słowiańskie pogranicze językowe*, red. K. Handke, Warszawa 1992, s. 23–28.

Zagadnienie Polonii zamieszkującej miejskie ośrodki Węgier doczekało się licznych publikacji. Składają się na nie zasadniczo trzy grupy opracowań: historyczne, kulturoznawcze oraz językoznawcze. Najpełniejszym dotychczas całościowym ujęciem historii Polonii węgierskiej jest obszerny artykuł Jana Reychmana oraz szkic Piotra Kraszewskiego zamieszczony w tomie *Polonia w Europie*²⁷. Prace te obejmują proces kształtowania się Polonii w drugiej połowie XIX wieku, lata II wojny światowej i w niewielkim stopniu okres późniejszy. Pozostałe prace historyczne dotyczą zagadnień szczegółowych, jak czasy II wojny światowej²⁸, szkolnictwo polskie na Węgrzech w latach 1939–1945²⁹, prasa polska, dzieje kościoła polskiego w Budapeszcie³⁰. Równie bogate są prace z zakresu kulturoznawstwa, poświęcone zwłaszcza życiu organizacyjnemu Polonii oraz oświacie polonijnej. Szczególnie cennym źródłem są artykuły U. Kaczmarek, a także monografia *Aktywność kulturalno-oświatowa Polonii w Bułgarii, Czechosłowacji, Niemieckiej Republice Demokratycznej, Rumunii i na Węgrzech w latach 1945–1989*³¹.

Równie zaawansowane są także badania językoznawcze. Istotny krok w tej dziedzinie stanowią monografia *Język Polonii węgierskiej. Ujęcie typologiczne*³² poświęcona głównie kwestiom morfologicznym i składniowym, a także późniejszy artykuł Elżbiety Artowicz³³ dotyczący interferencji węgierskich w fonetyce, morfologii, składni i słownictwie języka polskiego. Wydaje się, że istnieje potrzeba aktualizacji badań oraz szczegółowego opracowania słownictwa, któremu dotychczas poświęcono najmniej miejsca.

Streszczenie

Artykuł przedstawia stan badań nad mniejszością polską na Węgrzech, a zwłaszcza nad językiem polskim, rozwijającym się w węgierskim otoczeniu językowym i kulturowym, tj. jego odmianą standardową, polonijną oraz gwarową. Diaspora polska na Węgrzech, choć nie jest liczna (narodowość polską deklaruje około 7000 osób), doczekała się wielu cennych opracowań historycznych, etnograficznych, kulturoznawczych oraz lingwistycznych. W wypadku prac językoznawczych pewną lukę stanowi jednak warstwa leksykalna, której dotychczas poświęcono najmniej miejsca.

²⁷ J. Reychman, dz. cyt.; P. Kraszewski, dz. cyt.

²⁸ I. Lagzi, dz. cyt.; H. Csorba, T. Csorba, dz. cyt.

²⁹ F. Budziński, dz. cyt.

³⁰ M. Józefowicz, M. Wieliczko, dz. cyt.

³¹ U. Kaczmarek, dz. cyt.

³² W.T. Stefańczyk, dz. cyt.

³³ E. Artowicz, *Zbiorowość polska na Węgrzech i jej język* [w:] *Język polski poza granicami kraju*, red. S. Dubisz, Opole 1997, s. 145–161.

Summary

The article shows the current state of research of the Polish minority in Hungary, particularly of the Polish language developing in the Hungarian linguistic and cultural environment, i.e. its standard, émigré and dialect form. The Polish diaspora in Hungary, although small (Polish nationality is declared by approx. 7000 people), became a subject of many valuable historical, geographic, cultural and linguistic studies. In case of linguistic studies, there is a gap with regard to the lexical layer, which has been given least coverage so far.